

JAK ODPOWIEDZIALNIE MÓWIĆ O MIGRACJACH?

PRZEWODNIK JĘZYKOWY DLA REDAKCJI W POLSCE

Konsorcjum
Migracyjne

Migration Consortium

Słowo wstępu

[słowo wstępu]

Szanowni Państwo,

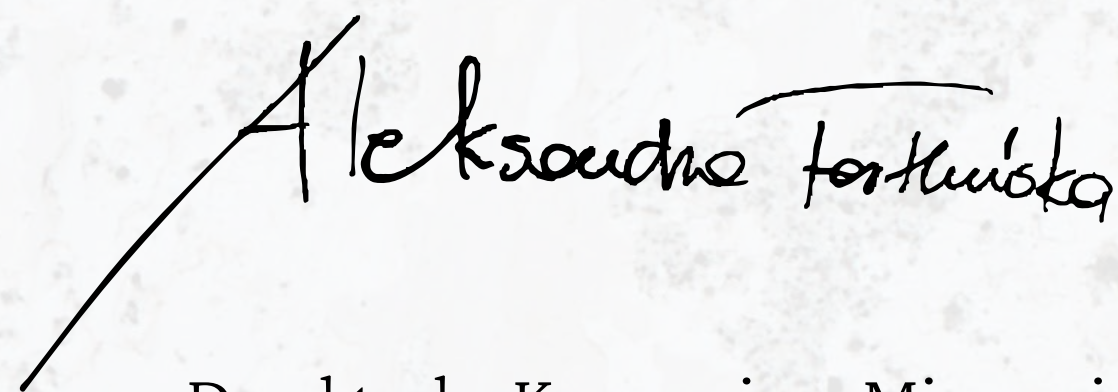
temat migracji i uchodźstwa od lat budzi w Polsce silne emocje. Jest to temat obecny zarówno w debacie politycznej, jak i w codziennych rozmowach między sąsiadami, współpracownikami czy przyjaciółmi. W obliczu wyzwań, z jakimi obecnie się mierzymy, wojen, kryzysów humanitarnych i zmian klimatycznych, coraz więcej osób zmuszonych jest do opuszczenia swoich domów w poszukiwaniu bezpieczeństwa i godnego życia.

W tej rzeczywistości media odgrywają kluczową rolę. To właśnie od sposobu, w jaki mówimy i piszemy o osobach migrujących, zależy, czy jako społeczeństwo zareagujemy na ich obecność empatią i zrozumieniem, czy też lękiem i odrzuceniem. Niestety, z niepokojem obserwujemy, że narracje obecne w przestrzeni publicznej coraz częściej opierają się na uproszczeniach, stereotypach i dezinformacji. Język, jakiego używamy, czy to w artykułach, materiałach informacyjnych, czy debatach ma realną moc: może budować mosty albo mury.

Dlatego właśnie powstał ten przewodnik. Wierzymy, że rzetelna wiedza i precyzyjne słownictwo pomagają lepiej zrozumieć złożoność zjawiska migracji. Oddajemy w Państwa ręce narzędzie, które mamy nadzieję, będzie praktycznym wsparciem w codziennej pracy redakcyjnej. Przewodnik zawiera podstawowe definicje, wskazówki dotyczące odpowiedzialnego języka oraz przykłady najczęściej powielanych mitów i dezinformacji.

Jako organizacja wspierająca prawa osób z doświadczeniem uchodźczym i migracyjnym w Polsce, życzymy sobie i Państwu, by media stawały się przestrzenią rzetelnej informacji, szacunku i odpowiedzialności, bo język ma znaczenie, a słowa tworzą rzeczywistość.

Z wyrazami szacunku,

Dyrektorka Konsorcjum Migracyjnego

Kluczowe definicje

[ključove defīnīc'īe]

Termin	Co oznacza i dlaczego jest ważny?
Uchodźca	Osoba, która musiała opuścić kraj z uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu rasy, narodowości, wyznawanej religii lub poglądów politycznych albo przynależności do określonej grupy społecznej.
Osoba ubiegająca się o ochronę międzynarodową	Osoba, która złożyła wniosek o status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą i czeka na jego rozpatrzenie.
Migrant	Ogólne pojęcie obejmujące każdego, kto z różnych powodów zmienia kraj pobytu/zamieszkania i zamierza w nowym kraju pozostać na pewien czas.
Migracja nieregularna	Przemieszczanie się lub pobyt z naruszeniem przepisów migracyjnych (np. przekroczenie granicy poza oficjalnym przejściem, pozostawanie w kraju pobytu, pomimo przekroczenia terminu wizy).
Zasada non-refoulement	Fundamentalna zasada prawa międzynarodowego, która zakazuje zwracania (wydalania) jakiejkolwiek osoby do miejsc, w których jej życie lub wolność mogłyby być zagrożone.
Migrant zarobkowy / ekonomiczny	Osoba, która migruje głównie w celu podjęcia pracy lub poprawy swojej sytuacji materialnej.
Zezwolenie na pobyt czasowy / stały	Formy legalizacji pobytu cudzoziemców w Polsce: - Czasowy – na określony czas i w określonym celu (np. praca, studia, połączenie rodzinne), zwykle do 3 lat. - Stały – przyznawany na czas nieokreślony m.in. dla osób z polskim pochodzeniem lub uchodźców po 5 latach pobytu.
Pushback (też: wywózka)	Nieformalna praktyka stosowana przez służby przymusowego zwracania osób przez granicę państwową, bez rozpatrzenia ich wniosku o ochronę międzynarodową, pomimo tego że osoba przekraczająca granicę wyraża taki zamiar. Pushbacki są sprzeczne z międzynarodowym prawem azylowym i zasadą non-refoulement.
Specustawa ukraińska	Ustawa regulująca zasady pobytu obywateli i obywaterek Ukrainy, którzy uciekli do Polski po wybuchu wojny.
Ośrodek recepcyjny	Ośrodek dla osób, które w Polsce złożyły wnioski o uzyskanie ochrony międzynarodowej.
Ośrodek strzeżony (inaczej: detencyjny)	Miejsce zbliżone do więzień, w którym zamykane są osoby za naruszenie przepisów administracyjnych lub w celu ułatwienia ich wydalenia (deportacji).
Centrum Integracji Cudzoziemców	Instytucje wspierające integrację osób migrujących z lokalnymi społecznościami w Polsce. Mają na celu ułatwienie poruszania się w systemie procedur legalizacji pobytu, nauki języka, dostępu do rynku pracy, edukacji, opieki zdrowotnej i pomocy prawnej.

Polski system ochrony międzynarodowej

[polski system ochrony międzynarodowej]

Status uchodźcy – przyznawany jest, gdy spełnione są kryteria Konwencji Genewskiej (istnieje uzasadniona obawa przed prześladowaniem ze względu na rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub poglądy polityczne i jednocześnie dana osoba nie popełniła poważnych przestępstw czy zbrodni wojennych). Jest to oceniane podczas procedury prowadzonej przez Urząd do Spraw Cudzoziemców. Osoba o takim statusie otrzymuje bezterminowe prawo pobytu w Polsce i wydany przez Polskę tzw. paszport genewski umożliwiający podróże międzynarodowe.

Ochrona uzupełniająca – dla osób niespełniających przesłanek uchodźcy, ale zagrożonych karą śmierci, torturami, powszechną przemocą lub uciekająca przed działaniami wojennymi. Jest przyznawana na podstawie polskiej ustawy i prawa unijnego. Osoba o takim statusie otrzymuje bezterminowe prawo pobytu w Polsce, posługuje się nadal paszportem kraju pochodzenia.

Słowa, których należy unikać

[słowa których należy unikać]

Lepiej powiedzieć:	Lepiej unikać:	Dlaczego?
„Osoba w nieregularnej sytuacji migracyjnej” lub „osoba o nieudokumentowanym statusie”	„Nielegalny imigrant”	Przymiotnik "nielegalny" odnosi do osoby, a nie do jej czynu. Nielegalny może być pobyt, przekroczenie granicy czy handel, ale człowiek jako istota nie może być "nielegalny". Używanie tego sformułowania implikuje, że sama egzystencja danej osoby na danym terytorium jest przestępstwem, co jest fundamentem procesu kryminalizacji i dehumanizacji, a także nie jest prawdą, bowiem fakt pobytu w Polsce bez dokumentów nie jest przestępstwem. Każda osoba, niezależnie od statusu, posiada wszystkie prawa zapisane w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.
„Osoby migrujące”, „Osoby z doświadczeniem migracji”, „Osoby przybywające do Polski”, „Osoby w drodze”	Metafory wojenne („inwazja”, „najazd”, „szturm”, „front”) i wodne („fala”, „zalew”, „potop”)	Metafory wojenne tworzą ramę pojęciową, w której migranci są postrzegani jako wroga armia. Taka retoryka budzi strach i uzasadnia stosowanie agresywnych środków obronnych. Metafory wodne przedstawiają ludzi jako bezosobową, niekontrolowaną i niszczycielską siłę natury, przed którą należy się chronić.

W skrajnych przypadkach w dyskursie publicznym pojawiają się określenia wprost odczłowieczające, takie jak "dzika horda", "barbarzyńcy" czy "islamskie bestie". Są to przykłady mowy nienawiści, której stosowanie w mediach jest absolutnie niedopuszczalne i mogą stanowić powód do działań procesowych.

Rekomendacje

[rekōmēndac´ie]

- Opisuj status, nie etykietuj osoby („Osoba przebywa bez ważnego dokumentu” zamiast „nielegalny migrant”).
- Używaj precyzyjnych kategorii prawnych („status uchodźcy”, „ochrona uzupełniająca”) zamiast ogólnikowych („azylant”) lub niejasnych („uciekinier”).
- Nie podawaj statusu migracyjnego osoby, jeśli nie jest to istotne dla treści materiału.
- Unikaj zbiorowych uogólnień. Zamiast „Ukraińcy dostają zasiłki” – „Część osób z Ukrainy korzysta ze świadczeń 500+ na takich samych zasadach jak obywatele i obywatelki Polski”.
- Humanizuj: imię, historia, motywacje. Badania pokazują, że indywidualizacja przeciwdziała stereotypom. Zamiast: „Nielegalny imigrant został zatrzymany...” użyj: „Pan A., 34-letni mężczyzna z Sudanu, został zatrzymany podczas próby przekroczenia granicy...”
- Zachowaj równowagę w obrazowaniu i bądź rzetelny. Pokazuj zarówno trudności, jak i przykłady udanej integracji, codziennego życia, pracy, edukacji – nie tylko dramatyczne ujęcia.
- Podkreślaj sprawczość osób migrujących. Pokazuj ludzi jako podmiotowych, nie tylko bezsilnych. Zamiast: „są ofiarami przemytu”. Użyj: „podjęli ryzykowną podróż, często korzystając z usług przemytników”.

Zestaw fact-checkingowy

[zestav fact-čekĩngovy]

- Sprawdź dane w co najmniej dwóch niezależnych bazach danych (np. Eurostat, Urząd ds. Cudzoziemców).
- Zweryfikuj źródło cytatu – czy pochodzi z oficjalnego komunikatu, czy z anonimowego tweeta?
- Ustal kontekst prawny – czy mowa o uchodźcy, migrancie zarobkowym, osobie o nieuregulowanym statusie?
- Używaj narzędzi OSINT (źródła otwarte) do analizy obrazów/filmów (odwrócone wyszukiwanie, metadane, wyszukiwanie obrazem).
- Skonsultuj się z osobą ekspercką (prawnik_czka migracyjny, organizacja pozarządowa, osoba z doświadczeniem uchodźczym/migranckim, osoba ze świata nauki) przed publikacją.

Przykłady fałszywych narracji

[pšykuady faušyvyh nar•ac´ii]

Mit "paktu migracyjnego": W polskiej debacie publicznej silnie rezonowała fałszywa narracja, jakoby Pakt Migracji i Azylu UE zmuszał Polskę do przyjmowania tysięcy "nielegalnych imigrantów" z Afryki i Bliskiego Wschodu. Fact-checking tej tezy ujawnia zupełnie inny obraz. Po pierwsze, Pakt przewiduje mechanizm "obowiązkowej solidarności", ale daje państwom członkowskim wybór jej formy: może to być relokacja osób ubiegających się o azyl, ale może to być również wkład finansowy na rzecz państw pod presją migracyjną lub wsparcie operacyjne (np. wysłanie personelu). Po drugie, pakt zawiera klauzulę, zgodnie z którą państwo członkowskie znajdujące się pod dużą presją migracyjną (jak Polska z uwagi na sytuację na granicy z Ukrainą i Białorusią) może zostać całkowicie zwolnione z tego obowiązku. Po trzecie, Pakt jest instrumentem współtworzonym od lat przez Polskę - a nie narzuconym jej odgórnie.

Mit "Centrów dla Imigrantów": Z mitem Paktu powiązana była dezinformacja o rzekomych planach budowy w Polsce 49 "ośrodków dla nielegalnych imigrantów". W rzeczywistości chodzi o projekt stworzenia Centrów Integracji Cudzoziemców (CIC). Jest to program zainicjowany jeszcze w 2021 roku, który miał na celu świadczenie usług informacyjnych i doradczych, służących integracji całych lokalnych społeczności (np. lekcje języka polskiego, pomoc psychologiczna), a nie zapewnienie zakwaterowania.

Sprawdzone źródła wiedzy

[sprawdzone źródła wiedzy]

Baza danych:	Zakres:	Link:
Urząd do Spraw Cudzoziemców (UdSC)	Statystyki wniosków, decyzji, raporty kwartalne	udsc.gov.pl
Eurostat – migration & asylum	Porównania między krajami UE	ec.europa.eu/eurostat
IOM Migration Flows—Europe	Statystyki dot. uchodźców	http://migration.iom.int/europe/
UNHCR Operational Data Portal for Europe	Statystyki dot. uchodźców	data.unhcr.org/en/situations/europe-sea-arrivals
EJN Five-Point Guide, UNESCO / IOM podręczniki	Wskazówki stylistyczne, etyczne i wizualne	ethicaljournalismnetwork.org
Demagog	Przeciwdziałanie dezinformacji, fact-checking newsów	demagog.org.pl

Kontakt

[kontakt]

W przypadku dodatkowych pytań, zapraszamy do kontaktu:

konsorcjum@konsorcjum.org.pl

Paweł Cywiński
pawel.cywinski@pacyfika.pl
+48 602 190 787

Agnieszka Kosowicz
a.kosowicz@forummigracyjne.org
+48 661 521 288

Piotr Rojewski
piotr.rojewski@konsorcjum.org.pl
+48 698304516